

Koning Mithradates Foto 'Panorama van de klassieke wereld'

Een dolende keizer en een idioot

Was Hadrianus rechtvaardig en Mithradates wreed?

Keizer Hadrianus (38 cm), 2de eeuw Foto The British Museum

Plaats keizer Hadrianus in zijn context en er ontstaat een scherp beeld van het Romeinse machtsdenken. Lees over koning Mithradates, Rome's vijand, en je verzeilt in een 'pageturner'.

FIK MEIJER

- **Adrienne Mayor: *The Poison King. Rome's Deadliest Enemy. The Life and Legend of Mithradates.*** Princeton University Press, 448 blz. € 29,20
- **Anthony Everitt: *Hadrianus. De rusteloze keizer (Hadrian and the Triumph of Rome).*** Vert. Corrie van den Berg en Carola Kloos. Ambo/Amsterdam, 398 blz. € 29,95

Als student klassieke talen en oude geschiedenis had ik in de jaren zestig de indruk dat de loop der gebeurtenissen in het oude Rome bijna uitsluitend werd bepaald door 'grote mannen'. De biografieën over beroemde Romeinen die ik onder ogen kreeg, wezen sterk in die richting. De laatste drie decennia zijn biografieën in die zin veranderd dat de schrijvers aan de hand van het leven van hun hoofdpersoon een bepaald tijdsgewricht in beeld brengen en zo ook inzicht bieden in de politieke en maatschappelijke context waarin hij functioneerde.

Die veranderde aanpak is goed terug te zien in twee biografieën die dit jaar werden gepubliceerd. De hoofdpersonen, Mithradates (Latijn: Mithridates) en Hadrianus, zetten ons op het spoor van het Romeinse machtsdenken, dat in de tweede eeuw voor Christus uitmondde in de verovering van de mediterrane wereld – en daarna alleen nog maar grotere vormen aannam.

Mithradates, de koning van Pontus (Noord-Turkije), is onlosmakelijk verbonden met het Romeinse streven naar wereldheerschappij. Hij was in de jaren 90-63 v. Chr. een fanatieke tegenstander van de Romeinen en heeft het hun bij tijden knap lastig gemaakt. Sommigen in Rome spraken zelfs de vrees uit dat hij ooit zou zegevieren. Hadrianus was van 117 tot 138 keizer van Rome. Het rijk was nog nooit zo groot geweest, maar de keizer brak met de veroveringsstrategie van zijn voorganger Trajanus en koos voor een beleid van consolidatie in plaats van uitbreiding.

Anthony Everitts boek over Hadrianus is de voltooiing van een drieluik. In *Cicero* beschreef hij de val van de oude, aangetaste republiek, in

Augustus ging het hem om de vestiging van de alleenheerschappij, en nu beschrijft hij het leven van een keizer die, om het in Everitts eigen woorden te zeggen, 'een weldadig einde maakte aan een periode van wanorde en militaire agressie en liet zien dat een monarchie heel wel te verenigen valt met een fatsoenlijk bestuur'.

Everitt plaatst Hadrianus meteen al in de inleiding in zijn historische context wanneer hij een beschrijving geeft van de beroemde Villa Hadriana in Tivoli, waar de keizer de honderd hectaren van zijn keizerlijke residentie had gevuld met kopieën van bouwwerken uit het hele rijk. Daar begint de speurtocht naar Hadrianus.

De Nederlandse subtitel 'de rusteloze keizer' is goed gekozen, want van de 21 jaar dat Hadrianus aan de macht was, vertoefde hij ruim de helft in de provincies. Overal liet hij zijn sporen na. Aan de noordgrens in Brittannië bouwde hij een 120 kilometer lange muur om de vijanden buiten te houden, en in de oostelijke provincies van het rijk, waar de invloed van de Grieks-hellenistische beschaving zich sterk deed gelden, toonde hij zich een ware filhelleen door zich open te stellen voor alles wat die beschaving te bieden had.

Everitt vertelt het allemaal fraai, met veel inlevingsvermogen. Hadrianus' voorgeschiede-

gemaakt en 580.000 mensen gedood.

Everitt gaat in dit hoofdstuk niet verder dan het vermelden van de kale gegevens, zoals hij wat mij betreft ook wat te gemakkelijk voorbijgaat aan het negatieve oordeel over Hadrianus van veel van diens tijdgenoten. Zijn opmerking aan het slot: 'Wat er ook waar mag zijn van de executies aan het begin en het eind van zijn regering, hij was een humaan en rechtvaardig heerser', is zeker voor discussie vatbaar. Nog vlak voor zijn dood liet Hadrianus immers zijn negentigjarige zwager Servianus en diens kleinzoon Fuscus om het leven brengen omdat ze zich laatdunkend zouden hebben uitgelaten over zijn keuze een ernstig zieke jongeman te benoemen als troonopvolger.

De wreedheid van Hadrianus valt in het niet bij de gruweldaden die Mithradates door de Griekse en Romeinse geschiedschrijvers worden toegedicht. De koning van Pontus zou in 88 v. Chr. meer dan 80.000 Italiërs om het leven hebben laten brengen, als antwoord op de Romeinse wandaden. Uitgebreid schrijven de bronnen over zijn slachtpartij in Ephese. Zij kunnen echter niet verhelten dat de bewoners van Klein-Azië en Griekenland een heel ander beeld van hem hadden en hem lange tijd op handen droegen.

Koning Mithradates schroomde niet gif herhaaldelijk als extra wapen in te zetten tegen allen die hem in de weg stonden

nis, zijn verblijf in Brittannië en in de Donaulanden en zijn vele reizen worden accuraat beschreven. Everitt is ook heel trefzeker in zijn beschrijving van de liefdesrelatie van Hadrianus met de mooie Antinoüs. De jongen was altijd in de nabijheid van de keizer, maar stierf tijdens een boottocht op de Nijl, volgens sommige zegslieden omdat hij overboord sloeg, volgens anderen omdat hij zich in een offer voorgoed aan Hadrianus had willen wijden, nadat hij van een orakel had begrepen dat hij op deze wijze zijn resterende levensjaren op de keizer kon overdragen.

Opstand van de Joden

Echt nieuwe inzichten biedt Everitt niet. Hij had wel wat meer informatie of commentaar mogen geven, zoals bij zijn behandeling van de opstand van de Joden onder Bar Kochba in de jaren 132 tot 135, die trouwens evenveel pagina's krijgt als de liefdesrelatie met Antinoüs. Volgens de Griekstalige geschiedschrijver Cassius Dio sloegen de Romeinen de revolutie neer met ongekende hardheid: vijftig Joodse steden werden veroverd, 985 dorpen met de grond gelijk

hem in zijn overtuiging dat de Romeinen niet onoverwinnelijk waren. Opgeven kwam in zijn vocabulaire niet voor. Het leidde tot een eendelige strijd. Net als Hannibal ruim een eeuw eerder bracht hij de Romeinen enkele zware verliezen toe, maar hij moest het afleggen tegen de legioenen van Pompeius.

Goddelijk geluk

Het leven van Mithradates is bepaald spannend en Mayor vertelt indringend over de achtergronden. Alle details van zijn sublieme overwinningen en grote nederlagen, van zijn loyaliteit en verraad, van zijn goddelijk geluk en verschrikkelijke vaak worden prachtig belicht, evenals zijn eruditie en kennis van de schone kunsten.

Maar het bijzondere aan dit boek is toch wel de ruime aandacht voor de gifmiddelen waarvan de koning zich bediende, en die Mayor ertoe brachten haar boek de titel *The Poison King* te geven. Mithradates schroomde niet gif herhaaldelijk als extra wapen in te zetten tegen allen die hem in de weg stonden, zowel Romeinen als onderdanen. Zelfs zijn eigen vrouw Laodice, die tijdens zijn afwezigheid het bed had gedeeld met een ander en zwanger was geworden, ont kwam niet aan zijn obsessie.

Het levenseinde van Mithradates is een verhaal op zich. Tegen beter weten in bleef hij in 64 v. Chr. na een nederlaag tegen Pompeius hopen op betere tijden. Zijn volgelingen geloofden er niet meer in, rebelleerden en riepen zijn zoon Pharnaces uit tot koning.

Mithradates besloot daarop met gif een einde te maken aan zijn eigen leven én dat van twee van zijn dochters. De meisjes bezweken, maar de ex-koning had de voorgaande jaren door het innemen van tegengiften uit angst voor vergiftiging zo veel weerstand opgebouwd dat het gif niet werkte.

Verzwakt door de toegediende dosis en zijn hoge leeftijd slaagde hij er ook niet in zichzelf de doodsteek toe te brengen. Uiteindelijk verloor een lijfwacht hem uit zijn lijden. Of niet? Er doken verhalen op dat hij was gevlucht naar barbaarse stammen in het noorden en dat het gevonden lichaam niet het zijne was.

Mayor beschrijft de complottheorieën met flair. De mythe is nooit helemaal verdwenen. Mozart, bijvoorbeeld, laat in 1770 zijn eerste grote opera *Mitridate, rè di Ponto* beginnen met de terugkeer van de koning op het politieke toneel na geruchten over zijn dood. Dat is een mooiere opening voor een opera of toneelstuk dan de prozaïsche werkelijkheid van de teraardbestelling van Mithradates in Bithynië (nu in Turkije), in een koninklijke grafombe. Dat was de enige gunst die zijn overwinnaar Pompeius hem verleende.